

PĘCHERZ (62) *sb m*

pęcherz (41), **pęchyrz** (17), **pęchierz** (3), **pęchirz** (1); pęchyrz *Murm* (2), *BartBydġ* (2); pęchirz *Mymer*¹; pęcherz : pęchyrz : pęchierz *FalZioł* (14:–:3), *SienLek* (1:13).

-erz (2), -érz (2); -érz *Oczko*; -erz : -érz *Mącz* (3:1); -érz- (1) *Oczko*, -erz- (1) *Mącz*.

sg *N* pęchérz (21). ◇ *G* pęchérza (7). ◇ *D* pęchérzowi (1). ◇ *A* pęchérz (6). ◇ *L* pęchérzu (9). ◇ *pl N* pęchérze (12). ◇ *G* pęchérz(o)w (1). ◇ *A* pęchérze (5).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVII (z Cn; XVIII) – XVIII w.*

1. *Narząd ludzki lub zwierzęcy umiejscowiony w dolnej części jamy brzusznej, w którym gromadzi się mocz; vesica Murm, Mymer*¹, *BartBydġ, Mącz, Cn* (39) : Vesica. Dye blas Pęchyrz. *Murm* 56; *Mymer*¹ 23v; Vesica, d(icitu)r quasi vas urinae seu folliculus, in quo urina colligitur, etc., pęchyrz *BartBydġ* 169; STárzy Lekárze/ ciáło człowiecze ná cztery części roždzielili. Pierwíza część/ Głowá: wtora/ Pierśi: trzecia/ Zoładek: czwarta/ Pęchyrz. *SienLek* 15; nieczyřta wodnořć/ w Pęchyrz fye cedzi á s niego/ ná dwor. *SienLek* 17v, 17v [3 r.], 20v [2 r.], 27, 28v; *Oczko* 15.

W połączeniu szeregowym (1): *Zyły [tj. puszczanie krwi z żył] pod kolány/ pomagáią náprzećiw wrzodom Nyrek/ Biodr/ Pęchyrzá/ y innym niemocam. SienLek* 36.

Zestawienie: »wodny, szczyanny pęcherz« = *vesica Mącz* [szyk 2:1] (2:1): Vesica, *Wodny pęchérz* álbo ízczyzny pęchers tak ludzki yáko y ynřzich zwierzát. *Mącz* 489d, 508c.

Szeregi: »pęcherz albo macheryzna« (2): ktorzy chory pęcherz álbo mácherzynę máią/ trzebá fye im ítrzedz áby s płodźifczkiem áni s cebulá nie iedli *SienLek* 105, 105 *řp*.

»(lub) nyrki i (lub) pęcherz« (3): *Mocz w kthorym káwálce widáć/[...] Zerwánie żyły v nyrek y v Pęchyrzá známionuie SienLek* 27, 27; *Oczko* 11v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

a. *Wysuszony pęcherz moczowy zwierzát, słuřący jako rodzaj worka do różnych celów; follis Mącz* (17) : Follis [...] Pęcherz wieprzowy álbo wołowy/ który nádimáją á potym pęcherzyni z nich bywayą/ sed accipitur pro coriaceis saccis et crumenis, *Miałto skorzánych miechów. Mącz* 133c.

W porównaniach ze względu na małą wartořć, pustą wymownořć, pozory mądrořci (7): Tákże bogacz nádęty á nie k rozumowi/ Podobien ku brzmiácemu grochem pęcherzowi. *RejWiz* 6; iř niektorzy nářzy/ chcząc pokázáć iř wiele vmieią/ co trzecie řłowo/ to po łáćinie mowią/ á moře ie przyrownáć do owey kuffy/ w ktorey trořzkę winá/ ábo do pęcherzá w kthorym iedno kilká ziarn grochu: ábowiem gdy zákołáceřz w prořną kuffę/ wielki dźwięk dáie/ á peřna nic/ iáko y pęcherz/ peřen grochu *GórnDworz* F6; [*pochlebne*] řłowá řá iáko groch w pęcherzu/ ktore tylko iř brzákáią á pořytku řadnego nie czynią *RejZwierc* 92; Hárdy gdy ítráći od rozumu klucze/ Ieřt iáko pęcherz co řie wiátre m tłuće. *RejZwierc* 218v, 218v [2 r.].

W porównaniu ze względu na nietrwałość (3): A ták ten ludzki narod práwie iáko pęcherz/ Lekkim wiátre m nádęty/ á pálcem weń vderz/ Alić iuř w nim nic nie mářz/ álic bárzo řnádnie/ Skoro řie ocz vderzy ná poły rořpádnie. *RejWiz* 87v, 87v *margin*, *Cc*4v.

Wyrażenie: »pęcherz nádęty« [szyk 2:1] (3): *RejWiz* 87v, *RejZwierc* 218v [2 r.] *cf W porównaniach.*

Przen: *Człowiek zarozumiały, pyszałek* (1) :

Fraza: »pęcherz nadyma się« (1): Y nacżże fie ten nędzny pęcherz więc nádyma/ Ktory iedno kęs wiátru w łobie więcey nie ma. Gdyż Pan Iáwnie obiecał/ [...] Iż wyłzły pokornego/ á hárdego tłumi. *RejWiz* 188v.

α. Służący do utrzymywania się na wodzie (5) :

Szeregi: »pęcherz abo korek« (1): [dzieci] Niż poczną o fwey mocy nurt przebywać/ Pod pierśi pęcherz ábo korek ścielą *KlonFlis* E2.

»pęcherz a (albo) pław« (3): gdy fie kto vczy pływać czyni tho przy pęcherzu álbo pławy/ áby fnadź nye vtonął *GliczKsiąż* O2, O2 [2 r.].

Przen (1) : fyn then ktorego ocyc na náukách myał/ poştánowić fie ma bez pęcherzá álbo skory/ yáko Poetá yeden mowi/ ma fie theż yać pływać/ yáko inłfy czynili. *GliczKsiąż* O2.

2. Nabrzmiałość na skórze (też wewnętrzna) wypełniona materią lub cieczą surowiczą; verruca Murm, BartBydg; clavus Mącz; pustula Cn (23) : *Murm* 65; *BartBydg* 168b; Drugie pęcherze bywaią białe/ albo żółtawe/ albo modre. *FalZioł* V 39v; PApule/ to ieft pęcherze gdy ku czarności fie fklaniaią/ znamię ieft nie dobre/ á śmierć płaci takowemu/ á to gdy takowych pęcherzow będzie nie mało po cieie. Zalię białe pęcherze/ nicz szkodliwego nie wskazuią. *FalZioł* V 41v, I 12 d, V 39v [4 r.], 40 [2 r.]; *Mącz* 56d; *Gemursa*, Tuberculum sub pedum digitis nascens: ita dictum quod gemere faciat eum qui id gerit – *Pecherz. Calep* 450a.

pęcherz na czym (3): TAKie [tj. bolące] pęcherze na dziecinnym ięzyćku/ Czynią fie dla kwałności mleka. *FalZioł* V 39v, V 39v; *Aphthae* – Pęcherz na wargach. *Calep* 80b.

pęcherz w czym (2): [wężownik] wzadku pęcherze goij *FalZioł* ++6e, V 39v.

W połączeniu szeregowym (1): á tym [sokiem] krofthy/ pęcherze/ y wśelkie rozpadliny w wćiech pomazuy częfto *FalZioł* V 39v.

W charakterystycznych połączeniach: pęcherze białe (2), blade, bolące, modre, rumianej barwy, żółtawe (żółtawej, żółtej barwy) (3); pęcherze ku czarności skłaniają się, ślinią się, wymiatają się.

Fraza: »pęcherze wezdma się (a. wzdymają się); pęcherz odęty« (2;1): Takieź biała gorczyca wierciana z gorzałką/ albo z niedzwiedziem ładłem/ [...] trawi nieczyftość [...]/ y teź pęcherze fie po onym na cieie wzdymaią/ z ktorich woda ciecze *FalZioł* V 77, II 124d; wnet fie po ludzyech fczyniły pęcherze odęte *BielKron* 29v.

Synonimy: 1. macharzyna, miechierz; 2. bąbel, pępel.

Cf **PĘCHERZYNA**